

PROF. DR. EROL GÜNGÖR'ÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Öz

Mehmet DEĞİRMENCI*

1970 li yılların siyasi atmosferinde ülkücülük formunda etkili olan milliyetçiliği sosyal psikolog olmasının verdiği avantajı ile sosyal bilim yöntemi kullanarak işleyen Erol Güngör, o dönemde yaşamış olan aydın zümresi içerisinde farklı bir konuma yerleşmiştir. Erken yaşta vefat etmesine rağmen çok sayıda yazı kaleme almıştır. Sosyal meselelere hem tarihsel açıdan hem de farklı fikirlerden araştırarak yaklaşması, hem farklı perspektifler ortaya koymasını sağlamış, hem de eleştirel yaklaşımını güçlendirmiştir. Yaşadığı dönemde kaleme alsa da halen güncelliğini koruyan bazı meseleleri detaylıca anlayabilmek için Erol Güngör'ün Milliyetçilik, kültür, medeniyet ve din gibi kavramlara bakış açısının ortaya konması zorunluluk haline gelmiştir. Böylece günümüz araştırmacılarının söz konusu meseleler üzerindeki araştırmalarına katkı yapmak amaçlanmıştır. Erol Güngör'ün kavramlara bakışını incelerken çalışmamızda metin analizi yöntemini kullanılmış, kendi eserleri üzerinden kavramsal çerçevesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Erol Güngör, o dönemde hem dünyada hem de Türkiye'de yoğun tartışmalara konu olan kültür, modernleşme, islam, din, milliyetçilik, aydınlar ve tarih gibi konuları sadece salt birer başlık olarak ele almamış, fikirlerini beyan ederken veya bir başka konuda açıklama yaparken de bu temel kavramlar hakkındaki fikirlerini ön planda tutmuş ve yansıtmıştır. Bu ise bu kavramların Erol Güngör tarafından sadece tanımlamak değil, içselleştirerek eserlerinde işlemesine yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Kültür, Milliyetçilik, Modernleşme.

Jel Kodu: Z00

Conceptual Framework of Prof. Dr. Erol Güngör

Abstract

Erol Güngör, who studied nationalism, which was one of the effective ideologies in the political atmosphere of the 1970s, using the social science method with the advantage of being a social psychologist, acquired a different position among the intellectuals who lived in that period. His approach to social issues both historically and by researching from different ideas enabled him to reveal different perspectives and strengthened his critical approach. It has become a necessity to reveal his point of view on concepts such as nationalism, culture, civilization and religion to understand in detail some of the issues that are still current even though he wrote in his lifetime. Thus, it is aimed to contribute to the researches of today's researchers on these issues. While examining Erol Güngör's view of concepts, the text analysis method was used in our study, and its conceptual framework was tried to be revealed through his own works. Erol Güngör did not only deal with topics such as culture, modernization, Islam, religion, nationalism, intellectuals and history, which were the subject of intense debates both in the world and in Turkey at that time. While declaring his ideas or making a statement on another subject, he prioritized and reflected his ideas about these basic concepts. This has led Erol Güngör to not only define but internalize these concepts in his works.

Keywords: Erol Güngör, Culture, Nationalism, Modernity.

Jel Code: Z00

1. Giriş

1970'li yıllar Türk düşünce hayatı çok karmaşık ve çeşitli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir ortamda geleneksel aydınlardan birisi olan Erol Güngör, aynı zamanda diğer geleneksel aydınların biraz dışında bir milliyetçiliğe sahipti. Milliyetçiliğin “ülkücülük” formunda etkili

* Dr, Gazi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, mehmetdegirmenci06@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6949-4155>

olduğu o yıllarda, sosyal psikolog olmasının da bir etkisi olarak, Erol Güngör, milliyetçiliği sosyal bilim yöntemini kullanarak ele almış ve geniş kitlelerce de takip edilmiştir. Herkesi büyük şaşkınlığa uğratan erken yaştaki ölümüne rağmen arkasında sayısız yazı bırakan Erol Güngör, ele aldığı her konuda farklı bir perspektif ortaya koyarak farklı açılardan bakılmasının yolunu açmıştır. Yaşadığı dönemin sosyal meseleleri hakkında o döneme kadar yazılmış eser ve ortaya atılmış fikirlere de hakim olan Güngör, devam ettirdiğini iddia ettiği düşünceleri bile detaylı aktarmakla kalmayıp eleştirel yaklaşmış ve düşüncelerin daha da gelişmesinde rol oynamıştır. O döneme ait pek çok mesele hakkında yazılar yazmış, fikirlerini kaleme almıştır. Ancak sınırlılıklarımız gereği biz bu çalışmamızda yaşadığı dönemdeki bazı sosyal meseleler hakkındaki fikirlerini ele alacağız.

Çalışmamızda ilk olarak Erol Güngör'ün hayatını kronolojik olarak özetlemeye çalışacağız. Hayatına değindikten sonra Erol Güngör'ün hayatında düşüncelerinin oluşmasında önemli olan olay ve kişilerden bahsedeceğiz. Böylece Erol Güngör'ü Erol Güngör yapan düşüncelerinin fikri altyapısını incelemiş olacağız. Daha sonra kısa hayatında kaleme aldığı eserleri sunacağız. Bir sonraki bölümde ise Erol Güngör'ün eserlerinde üzerinde durduğu temel kavramları O'nun bakış açısı ile ele almaya çalışacağız. Bu kavramlar kültür/medeniyet, milliyetçilik, İslam/din, tarih ve aydınlardır. Bu kavramlar ile ilgili yapmış olduğu açıklamaları derleyip genel bir şablon çizmeye çalışacağız.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bir araştırmanın deseni, araştırmanın nasıl gerçekleştirileceğinin ortaya konulmasıdır. Çalışmanın nasıl yapılacağı ile ilgili hayal etme ve görselleştirme meselesidir de denilebilir (Lune & Berg, 2019). Bu çerçeveden baktığımızda; çalışmamızın Prof. Dr. Erol Güngör'ün eserleri ve eserlerinde kullandığı söylemleri üzerinde analiz perspektifinden yapılacak olması amacıyla nitel araştırma desenlerinden olan söylem çözümlemesi deseninin kullanılmasının amacımıza uygun olacağı değerlendirilmiştir. Konuşucular ve yazarlar, dilin düşünsel işlevini (düşünceyi ve deneyimi bağdaşık bir biçimde yansıtmaya), kişilerarası işlevini (toplumsal etkileşimde bulunma) ve metinsel işlevini (doğru biçimlendirilmiş ve uygun metin oluşturma) (Halliday, 1994) kullanmaları açısından incelenmektedir. Söylenenlerin ve yazılanların biçim ve işlevlerinin incelendiği bu geniş alan "Söylem Çözümlemesi" olarak adlandırılmaktadır (Ercan & Danış, 2019, s.535).

2.2. Verilerin Analizi

Çalışmamızın söylem çözümlemesi deseninde ilerlemesinden dolayı veri toplama yöntemi olarak kitap, makale ve köşe yazıları gibi birincil ve ikincil kaynakların taranması yoluyla verilere ulaşılmıştır. Literatür tarama faaliyetleri çerçevesinde ulaşılan veriler toplanmış, derlenmiş, organize edilmiş, analiz edilmiş, konularına ve başlıklarına göre tasnif edilmiş ve sistematik bir şekilde çalışmamızda kullanılmışlardır.

2.3. Araştırma Etiği

Etik kurul onayı gerektirmeyen bu çalışma yayın etiğine uygun hareket edilerek hazırlanmış, çalışma kapsamında yararlanılan kaynaklar bilimsel ilkeler çerçevesinde elde edilerek, ilgili kaynaklara metin içinde ve kaynakçada usulüne uygun ve eksiksiz olarak yer verilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Hayatı, Fikri Altyapı ve Eserleri

3.1.1. Hayatı

“Türk fikir hayatı açısından son derece önemli şahsiyetlerden olan Erol Güngör, 25 Kasım 1938’de Kırşehir’de dünyaya gelmiştir. Köklü bir aileye mensup olan Güngör, Adliye Zabıt Katibi Abdullah Sabri Bey ile Zeliha Gülşen Hanım’ın izdivacının dört meyvesinden üçüncüsü olarak hayata gözlerini açmıştır.” (Yıldız, 1998, ss.15-16)

Erol Güngör’n çocukluk yıllarındaki ortamını aēabeyi şu şekilde anlatıyor:

“Ailenin en byē yani büyükbabam Hafız Osman Efendi, Ahi Evren Camisi imamlıēı yapıyor. Genliēinde Sultan Hamid devrini görmüş, medresede zamanın eēitim ve ēretiminden nasibini almış güçlü bir adam... Babamız adliyede Zabıt Katibi görevinde olduēu için hizmet gereēi ilçelerde dolaşıyor. Biz bykbabamız Hafız Osman Efendiyle birlikte yaşıyoruz. Komşular veya tanıyanlarca babamız deēil dedemizin ismiyle zikrediliyoruz. “Hafız Osman Efendi’nin torunları” bizim lakabımız oluyor... Ben küçük yaşta ana-baba ocaēından bir başka ocaēa -Asker ocaēına- getiēim için Erol ve diēer kardeşlerim aile içerisindeki eēitimden daha fazla etkilendiler. Hafız Osman Efendi bir din hocası olmakla beraber sebebini bilemiyorum. Bize dini bir eēitim uygulamadı. Bizim din ve dini bilgiler hakkında bilgilerimiz ondan gördüklerimiz ve çeşitli vesilelerle işittiklerimiz kadar oldu. Ancak Erol bizden farklı bir yapıya sahipti. Daha fazla araştırıcı ve inceleyici idi. Onun bu halini 7-8 yaşlarında keşfeden bykbabamızın evimize gelen misafirlere hitaben “Oēlum profesör olacak” dediēini çok iyi hatırlarız.” (Güngör, 1998, s. 106)

“İlkokul ve ortaokul eēitimini Kırşehir’de tamamladıktan sonra lise eēitimi için Sivas’a giden Güngör, bu ilde yařadıēı zorluklar nedeniyle eēitimine devam edemeyeceēine karar vermiş ve kısa bir zaman içinde Kırşehir’e geri dönmüştür. 1953 yılında Kırşehir’de bařladıēı lise eēitimini 1956 yılında bitirmiştir.” (Erg, 2013, s.69)

“niversite hayatına İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile başlamış olan Güngör, henüz ikinci sınıfta iken Fethi Gemuhluoēlu’nun yol göstermesi ile hukuk fakültesinden ayrılıp Edebiyat Fakültesine Mümtaz Turhan’ın yanına geçmiştir. ērencilik yaptıēı fakültede aynı zamanda memur olarak da alışan Güngör, söz konusu yıllarda İstanbul niversitesi’nde bulunan Hains Laboratuvar asistanlıēını üstlenmiştir.” (Güngör, 1996, s.305)

Edebiyat fakültesinden 30 Haziran 1961 tarihinde “Kültür Temaslarının Etütler zerindeki Etkisi” (Erg, 2013, s.69) başlıklı bitirme teziyle mezun olan Güngör, aynı yıl Tecrbi Psikoloji Kürsüsü’ne Mümtaz Turhan’ın asistanı olmuştur. Ülkemizde yeni bir ilim dalı olan Sosyal Psikolojiye yönelmesi de bundan sonra başlamıştır. “Kelami(Verbal) Yapılarda Estetik Organizasyon” adlı çalışmasıyla 1965 yılında sosyal psikoloji doktoru olan Erol Güngör’n, aynı yıl, alıřtıēı sahanın önde gelen isimlerinden David Krech ve Richard S. Crutchfield’den yaptıēı ilk tercümesi de yayınlanır: Sosyal Psikoloji (Yıldız, 1998, s.18).

“1960’lı yıllarda çıkan haftalık Yol dergisini neşreden Güngör daha sonra Türk Yurdu, Hisar, Tre, Türk Edebiyatı yanında, Yeni Sözcü, lkc ēretmen dergilerinde, 70’li yıllarda Ortadoēu ve Yeni Düşünce gazetelerinde yazarken, 1982’de bařladıēı Millet gazetesindeki başyazılarını rektör olduktan sonra imzasız sürdürür.” (Sözen, 2009, s.204)

“Ertesi yıl Colorado niversitesi’ne baēlı Institute of Behavioral Science’de çeşitli araştırmalar yapmak üzere bizzat sosyal psikolog Kenneth Hammond’un davetiyle 1966 yılında ABD’ye gitmiştir. 1968’de Türkiye’ye dönen Erol Güngör, bir süre kürsüsünde dersler verir. Askerliēini yaptıēı sıralarda hazırladıēı “şahıslararası İhtilafın zmnde Lisanın Rolü” adlı teziyle doçent olur. Hocası Mümtaz Turhan’ın vefatından sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Psikoloji Kürsüsünün bařkanlıēını da yürütür (Güngör, 1996, s.305). Aynı zamanda döndükten sonra Devlet Planlama Teşkilti, Millî Eēitim Bakanlıēı ve Kültür Bakanlıēı’nın çeşitli komisyonlarında görevler almıştır.” (Güler, 2012)

“Erol Güngör’n hayatında 1973 yılı iki önemli gelişme ile dikkat çekmektedir. Birincisi kalp sağlığının ciddi derecede bozulmasıdır. Nitekim 1976 yılında Londra’da kalp ameliyatı olmak durumunda kalacaktı. 1973 yılında yaşadığı ikinci gelişme ise şeyma Taşıoğlu ile evlenmesi idi. Erol Güngör’n ağabeyinin şeyma Taşıoğlu’nu sağlık problemi nedeniyle sonu hüsranla bitmesi muhtemel bu birliktelik konusunda uyarmasına rağmen Taşıoğlu: ‘Ben kocam olsun diye evlenmiyorum. Ben bir dahinin kalbini kazanıyorum. Bu beni mutlu etmeye yeter. Kaderde ne varsa o olsun.’ demişti ve bu cümle Erol Güngör’n ağabeyinin hafızasından hiç silinmeyecekti.” (Güngör, 1998, s.110).

1976 yılında Londra’da kalp ameliyatı geçirdi. 1977 yılında ise Turhan adında bir oğlu dünyaya geldi. 1978 yılında “Değerler Psikolojisi zerine Araştırmalar” tezi ile Profesör oldu. 1982 yılında ise YK tarafından Karadeniz niversitesine Rektör olması teklif edilmiştir. Ancak idari görevlerde tecrübesinin bulunmamasından dolayı sağlığı açısından endişeleniyordu. Daha sonra Selçuk niversitesi uygun görülmüştü. “İdeolojik çalkantılar açısından Karadeniz niversitesine göre daha mütecanis bir yapıda olan Selçuk Üniversitesi Rektörlüğünü baaşarılı bir şekilde yerine getirdi.” (Güngör, 1998, ss.110-111) Ancak kaderin cilvesidir ki sekiz aylık kısa bir Rektörlük dönemi sonrasında 24 Temmuz 1983 tarihinde kalp krizi sonucu İstanbul’da vefat etmiştir.

“Erol Güngör son derece iyi Türk musikisi de bilmekteydi. Tambur aldığı ve Türk musikisini makamlarıyla icra ettiği söylenir. Fransızca ve İngilizcenin yanında, Arapça ve Farsça da bilirdi.” (Vayni, 2014, s.18)

3.1.2. Fikri Altyapı

“Erol Güngör dedesinin yardım ve teşvikleriyle çok kk denilecek yaşta eski yazıyı öğrenip el yazmaları büyük bir zevkle okumaya başlamıştır (Vayni, 2014, s.17). Eski yazıya olan ilgisi, milli eğitimin yeni Türk harfleriyle verdiği eğitimi yetersiz bulmasından kaynaklanıyordu.” (Güngör, 1998, s.109)

“Anne tarafından dedesi olan Lft Efendi ise bir mftdr. Güngör’n içine doğduğu aile çevresinin onun muhafazakar düşüncesinin ve kişiliğinin oluşmasında önemli etkisi olmuştur.” (Alptekin, 2008)

Kırşehir’de yaşadığı süre içinde Güngör hem aile büyüklerinden hem de Kırşehir’in yerel bilgilerinden dersler almıştır. “Dedesi Hafız Osman Hamdi Efendi’nin etkisi ile Arapça ve Farsça ğrenen Güngör, yine onun yardımıyla Osmanlıca ğrenmeye başlamıştır.” (Erg, 2013, s.69)

“Lise döneminden itibaren, Ziya Gökalp’ı kendi eserlerinden okumakla birlikte özellikle Hilmi Ziya lken’in yorumu üzerinde çok durmuştur. Sosyal ilimler alanında merakını Mustafa şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan ve Mehmet Kaplan gibi ünlü hocaları okuyarak gidermeye çalışıyordu. Bir taraftan Cevdet Paşa Tarihi gibi eserleri de eski harflerle basılmış kopyalarından okuyor, yine eski harflerle notlar alıyordu. Kırşehir’deki hayatının 1956 yılında kapanması ve İstanbul’a yüksek tahsil için gelişi fikri gelişmesinde büyük bir merhale olmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne devam ederken meşhur ‘Küllük’¹ müdavimlerini tanıyor ve ders dışı zamanlarını buraya gelen hocaları dinlemeye tahsis ediyordu. Bunlar arasında tarihi Mükremin Halil, şair Asaf elebi ve Fethi Gemuhluoğlu’nun sohbetleri kaçırmıyordu. Diğer taraftan ünlü felsefe hocalarından Nurettin Topçu’yu, Necip Fazıl’ı, Nihal Atsız’ı tanınması farklı düşünce ve görüş sahiplerinden şunun veya bunun yanında olmayıp hepsinden bir sentez ortaya çıkarmak gayretleri daha o zaman seziliyordu.” (Güngör, 1998)

¹ Küllük Kahvesi: İstanbul’un Beyazıt semtinde bulunan, kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen, her dönemde o dönemin önemli simalarının toplanarak memleket meselelerine dair konuşmalar yaptığı, edebiyatçı ve şairlerin de sıklıkla uğradığı bir mekandır. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Sökmen, 2016) ve (Yıldız, 2015)

“Bununla birlikte Güngör, İskender Paşa Cemaati ve Yahya Efendi Dergahında Abdullah Atay Efendi'nin Mesnevi sohbetlerine katılmıştır. Bu iştirakler Güngör'ün din üzerine düşüncelerini belirlemiştir.” (Ergüç, 2013, s.70)

“Edebiyat Fakültesinde ve Mümtaz Turhan'ın yanında düşüncelerini ifade etme imkânı bulmuştur. Gerek okuduğu bölümü gerekse Turhan'ın alanı gereği Türk toplumuna yönelik psikolojik ve sosyolojik çalışmalar yapması Güngör'ün düşüncelerinin oluşmasında önemli bir kaynak olmuştur.” (Ergüç, 2013, s.70)²

Güngör'ün entelektüel kişiliğini oluşturma döneminde Yahya Kemal ve özellikle de Dündar Taşer³ gibi isimlerden etkilendiği bilinmektedir.

“Amerika'da geçen iki yıl, onun düşünce yapısında yeni ufuklar açmıştır. Kendi kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için batı kültürünü de iyi bilmek gerektiğine inanıyordu. Bu yüzden batı kültürünün temelleri konusunda, batı dillerinde yazılmış eserleri bir bir dilimize çeviriyordu.” (Vayni, 2014, s.22)

3.1.3. Eserleri

Telif eserleri

1. Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri, (E.Kırşehirlioğlu müstear ismiyle), Bedir Yayınları, İstanbul 1963.
2. Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975.
3. İslam'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.
4. Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Mayaş Yayınları, Ankara 1982.
5. Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Töre-Devlet Yayınevi, İstanbul 1980
6. İslam Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982.
7. Tarihte Türkler, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1988.
8. Sosyal Meseleler ve Aydınlar, (Haz. R.Güler - E.Kılıç), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.
9. Değerler Psikolojisi, Hollanda Türk Akademisyenleri Birliği Vakfı Yayınları: 8, Amsterdam 1993 (Profesörlük Tezi).
10. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

Sıralamadaki son dört eser, Erol Bey'in vefatından sonra sevenleri tarafından yayınlanmıştır (Yıldız H. , 1998, ss. 21-22).

Tercüme eserleri

1. Sosyal Psikoloji -Nazariye ve Problemler-, (David Krech ve Richard S. Crutchfield'den), Baha Matbaası, İstanbul 1965.
2. Yirminci Asrın Manası, (E. Kenneth Boulding'ten), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

² Ergüç(2013) bu etkileşimle ilgili olarak şöyle söylemektedir: Turhan'ın öğrencisi olan Güngör, yazdığı yazılarda ondan etkilendiğini belirtir. Bu etkiyi Türk Kültürü ve Milliyetçilik isimli çalışmasında, Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan'ı sosyal bilimlere dayalı milliyetçilik anlayışını işlemeye çalıştıkları için beğendiğini, zaman içinde bu çizgiden ayrıldığı noktalar olsa da “*Ben burada aynı geleneği devam ettirmeye gayret ettim*” diyerek bu geleneğin takipçisi olduğunu dile getirir (Güngör, 1995, s.20).

³ Ülkücü Hareket'in o dönemdeki iki numaralı ismi ve dönemin Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı

3. İktisadi Gelişmenin Merhaleleri, (W. Whitman Rostow'dan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
4. Sanayileşmenin Kültür Temelleri, (John U. Neften), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
5. Sınıf Mücadelesi, (Raymond Aron'dan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
6. Batı Düşüncesinde Büyük Değişme, (Paul Hazard'dan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
7. Dünyayı Değiştiren Kitaplar, (Robert B. Downs'tan), Tur Yayınları, İstanbul 1980.

Bunların dışında dergi ve gazetelerde yayınlanan çok sayıda makaleleri bulunmaktadır.

3.2. Erol Güngör ve Kavramsal Çerçevesi

3.2.1. Kültür⁴ ve Modernleşme

“On yedinci yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan modernleşme, siyasal, toplumsal ve kültürel anlamda dönüşümü öngören bir kavramdır. Özellikle Avrupa’da ortaya çıkmasından ötürü de Batılılaşma olarak kavramsallaşmıştır. Batı/Avrupa, Rönesans, Reform ve Endüstri Devrimiyle girdiği kapitalist toplumun etkilerini kendine benzemeyen toplumlara yayarak onları dönüştürmeye çalışmıştır. Bu etki ya da dönüştürme, siyasal alanda demokrasi, ekonomi alanında kapitalizm, kültürel alanda bilimsel düşünce ve davranış biçimi şeklinde ortaya çıkmıştır.” (Kocabaşoğlu, 2007)

Türkiye’deki modernleşme sürecinde Batılılaşma ve modernleşme kavramları arasındaki kargaşaya dikkat çekerek bu kavramların anlamlarının ve niteliklerinin tam olarak belirtilmesi gerektiğini düşünen Güngör, yukarıdaki ayrıma paralel biçimde Batılılaşma/Avrupalılaşmanın kültürde meydana getirdiği değişimler ve bazı olumsuzluklar sonucu modernleşme ile ayrılması gerektiğini savunur. “Güngör, Batılılaşmayı Avrupalılaşma yani her yönden Avrupalılara benzeme olarak tanımlar.” (Ergüç, 2013, s. 74) Güngör’e göre: “Bir memleket Avrupalı olmak isterse onun her şeyiyle Avrupa’yı kabul etmesinden tabii bir şey olamaz, çünkü bunları almadıkça Avrupalı olmaya imkan yoktur. Hacı olmak için Kabe’ye gitmek, evli olmak için karşı cinsten biriyle yaşamak ne kadar zorunlu ise, Avrupalı olmak için de onun gibi bir hayat yaşamak gerekir.” (Güngör, 1995, s.95)

Türkiye çok hızlı değişirken, Erol Güngör çalışmalarının ana amacını “çağdaş bir Türk milli kültürünü kurmanın gereği ve bunun yollarını arama” şeklinde ifade etmektedir. “İdeolojik gruplar bu değişimi kontrol altına alarak istedikleri istikamette yönlendirmek istemektedirler. Türkiye’nin köklü ve güçlü yerli kültürü, değişimin başıboş gitmesine izin vermeyecek şekilde direnme gücünü muhafaza etmektedir. Ancak mevcut haliyle yetersizliği de bellidir. Asıl mesele ise bu kültürün hangi unsurlarının korunacağı ve hangi unsurlarının dışarıdan alınacağı üzerinedir.” (Yılmaz, 2009, s.651) “Bu noktada şu soruya cevap aranmalıdır: ‘Hangi tip değişmeye ne ölçüde müdahale edebiliriz?’. Bunun için sosyal bilimlerin bilgi ve yöntemleriyle objektif bir şekilde araştırılmalıdır.” (Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, 1994, ss.10-11)

Erol Güngör, “Hızla ve köklü bir şekilde seyreden toplumsal ve kültürel değişimi nasıl kontrol altına alırız, hangi noktalarda sınırlandırır, hangi noktalarda geliştiririz?” diye düşünmenin doğru olmadığını söylemektedir. “Modernleşirken sadece bilim ve teknik almanın mümkün olduğu şeklindeki klâsik iddiayı, sosyolojik açıdan yanlış bulmaktadır. Çünkü ona göre, sanayileşen cemiyetlerin birbirine benzemeleri kaçınılmazdır ve teknolojik değişme bazı manevi unsurlarda da değişiklik yaratmaktadır.

⁴ Güngör kültürü, toplumun kendi hayatı problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği usuller ve vasıtalar olarak tanımlar (Güngör, 1995, s.76). Bir başka kitabında ise, kültürün uygulama sürecinde maddî formlara bürünen bir inançlar, bilgiler ve duygular toplamı olduğunu söylemiştir (Güngör, 1994, s.15).

Örneğin, modern üretim, insan ilişkilerinde aile ve bölge bağları yerine, verimlilik esasını ve rasyonel hesapları getirmektedir.” (Güler, 2012, s.5)

“Ziya Gökalp, modernleşme sürecinde milli kültürü korumak için hars (kültür) ve medeniyet ayrımının çizilmesi gerektiğini düşünür. Gökalp’a göre kültür, bir ulusun toplumsal yaşamlarının uyumluluğunu, medeniyetse aynı uygarlık grubuna dahil olan çeşitli ulusların toplam yaşamlarını temsil ediyordu.” (Ergüç, 2013, s.75)

Gökalp’ın Batılılaşma sürecinde zararlı unsurların gelmesini önlemeye dönük girişimi bir ölçüde Mümtaz Turhan’da devam eder. Turhan, Batılılaşma sürecinin dinamosu olarak gördüğü sanayileşmenin, plansız yapıldığında doğurabileceği tehlikelerden endişe duyar ve sanayileşmeyle birlikte gelecek hızlı toplumsal değişimin zaten zayıf olan milli kültürü tahrip ederek sosyalizmi getireceğini iddia eder. O yüzden de sanayileşmenin kontrollü bir şekilde yapılarak geçiş sürecinde köylülerin hazırlanması gerektiğini belirtir. Bu hazırlık süreci, kültür, teknik ve sanayi merkezlerinin kurulmasıyla olacaktır. Bu şekilde ulus-devlet yapısı muhafaza edilerek kırsal toplumsal yapıdan kontrollü bir şekilde kalkınmış, şehirlî, sanayileşmiş bir toplumsal yapıya, milli kültür sahibi bir millete geçilebilecektir.⁵

Erol Güngör’e göre ise, milli kültürler medeniyetlerin çeşitli manzaralarından ibarettir. Kültür ve medeniyet birbirinden ayrı hadiseler değillerdir. Kültürler, medeniyetlerin cemiyetlere intikal ediş tarzı ve benimsenmiş şeklidir (Güngör E. , Türk Kültürü ve Milliyetçilik, 1995, s. 101). Yani, hayatın maddi kuralları ile manevi düzeni arasında kesin bir ayırım yapılamaz. Maddi olaylarla manevi olaylar karşılıklı etkileşim halindedir.

Ziya Gökalp’ın aksine Erol Güngör’e göre, kültür ve medeniyet arasında belirgin bir ayırım yoktur. Bilindiği üzere Gökalp, değiştirilmesi talep edilmeyen her şeyi kültür kategorisine sokmuştur. Ancak Güngör, bu görüşün özellikle din kavramı konusunda epey çelişkili olduğunu söylemektedir. Gökalp’a göre, İslâmiyet Türklerin bir icadı olmadığı için, medeniyete dâhil olması gerekir ve Türk milleti onu kendine has bir biçimde benimseyerek kültürünün bir parçası yapmıştır. Ancak Gökalp, Türklerin medeniyetlerini değiştirmeleri gerektiğini söylerken, Hıristiyanlığın Batı medeniyetinin nasıl önemli bir parçası olduğunu göz ardı etmektedir (Güngör, 1994, ss.11-13).

“Güngör kendisini Gökalp-Turhan geleneğine yerleştirerek ancak bu gelenekle hesaplaşarak geleneği devam ettirmesiyle de Türk düşünce hayatında miladı kendisinden başlatan “gelenek”ten ayrılan müstesna bir örnektir.” (Kayalı, 1994, s.63).

Modernleşme sürecinde Gökalp’ın Batı’nın teknolojisini alması ancak kültürünün alınmaması gerektiği görüşüne karşı çıkan Güngör, milli kültürün geliştirilmesinde Batı ile olan ilişkilerin kısılmasına değil geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu düşünür. Zira Güngör’e göre, yerli kültürün bütün zenginliklerine rağmen eski formları ve muhtevası içinde olduğu gibi kalmasının sebebi çağdaş gelişmelere ayak uyduramayışıdır. Bunu aşmanın yolu Batı kültürüyle iletişime girmekten geçer (Ergüç, 2013, ss.76-77). Güngör, Türk milliyetçiliğinin kurucu babası sayılan Ziya Gökalp’ı kültür değişimleri bağlamında eleştirerek muhafazakar milliyetçiler için geleneğin dokunulmazlarından sayılan birine dokunarak “put kırıcılık” olarak nitelenebilecek tavrı milliyetçiler arasından sivrilerek göstermiştir (Ergüç, 2013, s.77)."

“Kültür değişmesinin en çok etkilediği şeylerden biri de, örf ve adetlerdir. Erol Güngör’e göre bunlar, vicdan denilen duygu bütününden hâsıl oldukları ve körü körüne kabul edilmiş davranışlar olmadıkları için, akılcı olmalarına gerek yoktur ve ilmî yöntemlerle düzenlenemezler. Bu şuursuz bir yıkıma ve kültür kesikliğine neden olur. Fakat her örf ve âdeti değerli kabul etmek de aynı derecede

⁵ Mümtaz Turhan’ın bu görüşlerinin (Turhan, 1980)dan aktaran (Ergüç, 2013, s.75)

yanlıştır.” (Güler, 2012, s.5). Erol Güngör’e göre, bir toplumun ayakta kalması için ortak davranış kalıpları geliştirmesi ve bu kalıplara süreklilik kazandırması gerekmektedir. Çünkü örf ve adetler, bir diğer deyişle ahlâkî normlar, bir toplumun temelini oluşturan ihtiyaçları beslemektedir (Güngör, 2010).

Erol Güngör, Mümtaz Turhan gibi teknolojinin öngörülemez toplumsal değişimler getirdiğini kabul eder. Teknolojik her gelişmenin toplumun ihtiyaçlarından kaynaklandığının farkındadır. Ancak teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan değişimler öngörülemez boyutlarda olabilmektedir. Diğer bir rahatsızlığın da teknolojinin insanlar arasındaki yayılmasının hızlı olmasından kaynaklandığını belirtir. Güngör, teknolojinin bu denli hızlı yayılmasının değişmeyi hızlandıracağını düşünür. Nitekim Güngör’e göre “İlmin intikali zordur, ama teknoloji büyük ölçüde zihni melekelerle ihtiyaç göstermeyecek şekilde intikal edebilir. Herhangi bir aletin nasıl yapıldığını bilmesek bile onu kullanmayı öğreniyoruz. Manevî şeylerin intikali zordur, bir şey ne kadar maddeleşirse o kadar çabuk intikal edebilir. Bu kolaylık, intikali süratlendirir, değişimin çabuk yayılmasına sebep olur.” (Güngör, 2011, s.93)

Erol Güngör’ün teknolojik gelişmeler karşısında bir diğer endişesi ise: teknoloji ile gelen teknik değişmeye, manevî unsurların eşlik etmemesi durumudur. Teknolojik gelişmelerin kültüre zarar vereceğine inanmayan Güngör, Mümtaz Turhan’dan farklı olarak, manevî değişmelerin bu gelişme ve değişimlere eşlik etmemesinin tahribata neden olacağını savunmaktadır.

Erol Güngör’e göre: “Batı medeniyetinin bozucu etkilerine karşı nasıl bir sansür uygulamak gerektiğini düşünmek yerine, sağlam bir millî kültür tesis edilmelidir. Çünkü bir değişime girerken, istenilenlerin yanında istenmeyen unsurların gelmesi de kaçınılmazdır. İstenmeyen unsurlara engel olmaya çalışmak anti demokratik ve gayri ilmi bir tutum gerektirir. Yapılması gereken, bu etkilere direnecek bağımsız bir kültürün hayatta kalmasını sağlamaktır. Batı kültürü karşısında direnemeyen ülkelerin ortak problemi, karşısında direnebilecek bir kültür birikiminin olmamasıdır. Türkiye’nin sorunu ise, millî kültürün içten tahribata uğramasıdır. Buna rağmen hâlâ ayakta kalması, Türk kültürünün ne denli güçlü olduğuna delalet etmektedir. İşte bu direnen kültüre bir hamle kazandırmak lazımdır.” (Güngör, 1994, s.46)

“Türkiye’nin talihsizliği, millî kültürün Batı medeniyetiyle alış verişinden ziyade, içeriden İnkılapçılık adına tahrip edilmesidir. Güngör, inkılapçı aydınları, masa başında hayattan kopuk planları uygulamaya çalışmaları nedeniyle eleştirir.” (Yılmaz, 2009, ss.652-653)

“Erol Güngör’ün modernleşmeyi savunurken, Cumhuriyet kadrolarıyla ihtilâfa düşmesi ise, modernleşme ile Batılılaşmayı farklı kavramlar olarak kabul etmesinden ileri gelmektedir. Güngör’e göre Osmanlı Tanzimatçıları sanayi, ordu gibi pratik meselelere önem vermiş ve Türk toplumunun Avrupa’ya benzemesini değil, Avrupa gibi güçlü olmasını istemişlerdir. Cumhuriyet kadroları ise, Avrupa medeniyetini laiklik ve pozitivist düşünce olarak görmüş; bu yüzden iktisadî gelişmeyi ikinci planda bırakıp kültürel bünyede değişiklik hedeflemişlerdir. Bu nedenle Güngör, Cumhuriyet devrimlerini modern yerine Batılı olmakla eleştirmiştir.” (Güler, 2012, s.6)

“Bunun yanı sıra, diğer milliyetçi ya da muhafazakâr aydınların aksine, Güngör Tanzimatçıları millî kültürü tahrip etmekle suçlamamıştır. O dönem için reformun gerekli olduğu savunmuş, Tanzimat aydınlarının sadece hatalar yaparak başarısız olduklarını söylemiştir.” (Güler, 2012, s.6)

Millî kültürler, bir medeniyetin farklı görünüşleri olduğu için, milliyetçiler hiçbir millî kültürün saf olmadığını kabul etmelidirler; zira tamamen saf bir kültür en azından durgunluğa yol açacaktır. Dolayısıyla, Erol Güngör’e göre, “Türk milliyetçileri, inkılapçıların (bunlara günümüz terminolojisiyle

‘ulusalcılar’ da demek mümkündür) ayrımcı duruşları yerine, birleştirici ve bütünleştirici olmalıdırlar.” (Güngör, 1995, ss.101-104)⁶

“1950 sonrası hızla kapitalistleşen ve daha hızlı şehirleşen Türkiye’nin içindeki sosyal ve siyasi farklılıklar artmaktadır. Bu dönem kültürel ve sosyal bünye konusunda, o zamana kadar muhafazakarlık ve batıcılık şeklinde var olan iki tavrın aydınların çeşitli ideolojik gruplara ayrılmasıyla çeşitlendiği bir dönemdir. Bu farklı gruplar birbirleriyle bazen şiddete varan tartışmalara girmekle beraber bir tespitle birleşmektedirler: Batılılaşmanın başarısızlığı. Bu bakımdan her grup kendi çıkış noktasını esas alan bir muhasebe yapmaktadır.” (Yılmaz, 2009, s.651)

Erol Güngör, Türk kültürünü dünya üzerindeki en zengin kültürlerden biri olarak resmetmektedir. Türklerin çok eski bir tarihe sahip olduklarını ve Türk kültürünün insanî değerler açısından Batı medeniyetinden daha güçlü ve köklü olduğunu söylemektedir. Ona göre, Türk kültürünün Batılılaşmaya direnmesinin sebebi de budur (Güngör, 1995, ss.77-78). Aynı zamanda: “Türk milleti bu uzun tarihi boyunca kazandığı bütün gücünü ve tecrübesini birleştirerek Osmanlı İmparatorluğu’nu kurdu. Bizim tarihimizin bütün evvelki safhaları bu büyük eserin meydana getirilmesi için yapılmış birer prova gibidir (Güngör, 1995, s.70) .” diyerek Osmanlı İmparatorluğu’nun İslam Dünyası ile Türk kültürünün buluştuğunu ve Osmanlı Devleti’nin Türk kültürü tarihinde çok önemli yeri olduğunu düşünür.

Bu görüşe göre: “Osmanlı toplumu kesinlikle bir Türk toplumdur. Çünkü Osmanlı döneminde İslâm’ın egemenliği tartışılmazdır ve ona göre de Türklük İslâmiyet’ten ayrı düşünülecek bir kimlik değildir.” (Güngör, 2011, Akt. Güler, 2012, s.5). “Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu’nda entelektüeller ile halk arasında, Tanzimat devrine kadar, bir kültürel homojenlik mevcuttur.” (Güngör, 1995)

“Erol Güngör, mecburi kültür değişimleri yerine serbest kültür değişimleri marifetiyle gerçekleşecek olan bit Türk milli kültürünün yaratılmasını savunmuştur. Türkiye, mecburi kültür değişimleri hamleleri ile bir kültür kargaşası yaşamaktadır. Türkiye bir ‘yamalı bohça’ya benzemektedir. Gevşek bir ‘kabileler federasyonu’ manzarası arz etmektedir. Gelenekleri, hayat tarzları, dünya görüşleri ve idealleri ile birbirinden ayrı, yan yana yaşayan kültür kabileleri⁷ Türkler bu gelenekli halk kültürünü ve tarihi malzemeyi işleyemedikleri için ‘milli kültür’ raflarda durmaktadır.” (Yılmaz, 2009, s.655)

3.2.2. Milliyetçilik

“Güngör, milliyetçiliği romantizmden, etnik takıntılardan ve toplum mühendisliğinden kurtarıp bilimsel bir çerçeveye oturtmuştur.” (Alkan, 2000, s.159)

“Güngör milliyetçiliği dogmatik bir doktrin ya da toptan bir ideoloji olarak görmemektedir. Ona göre milliyetçilik, içinde pek çok kültürel ve siyasî akımı barındıracak bir genel çerçevedir. En önemlisi de milliyetçilik, her ülkenin kendi şartlarına göre gelişecek, bu sebeple de her millî kültürde farklı bir hâl alacaktır.” (Güler, 2012, s.10)

“Güngör’ün milliyetçilik anlayışının, toplum ve kültüre yönelik anlayışı ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Toplumda olduğu gibi milliyetçiğin de temeli kültürdür. Güngör’e göre devlet, meşruiyet kaynağı olarak ‘millî iradeyi’ gördüğü andan itibaren demokrasiye yönelecektir. Soyut bir ilke olan millî iradenin somut tezahürü ise, yine halkın kültürüdür. Yani Türkiye’nin demokratikleşmesiyle Türk kültürünün varlığı ve devletin ona bakışı arasında muazzam bir paralellik mevcuttur. Buradan hareketle, halkın kültürüne savaş açmış Batıcı elitistlerin devlet eliyle yürüttüğü modernleşme çabaları,

⁶ Bu tabir için bkz: (Güler, 2012, s.4)

⁷ Bu kavram için bkz: (Güngör, 2011, s.99)

demokratik olmaktan çok uzaktır. Güngör'e göre bu nedenle, Türk modernleşmesini gerçekleştirecek olanlar yerli kültür unsurlarını demokrasiyle taşıyacak ve sentezleyecek olan orta tabaka ve muhafazakâr milliyetçilerdir. Erol Güngör'e göre, millet tarih içinde olduğu için, millet ile tarih arasında hem objektif hem de sübjektif bir münâsebet vardır. Geleceğe yön vermek için de millet fertlerinin bir tarih şuuru edinmeleri gerekir. Eski, denenmiş olduğu ve sonucunda ne vereceği bilindiği için, güven yaratır. Bu şura sahip olmak, Türkler gibi şanlı ve köklü tarihe sahip bir millet için, ortak tarihten gelmeyenler olsa dahi, bir kaynaşma ve birlik oluşturacaktır. Bu sebeple Erol Güngör, tarih ve dili milliyetçilik için çok önemli görmüştür." (Güler, 2012, ss.11-12)

"Güngör'ün, 'Milliyetçilik hakkında yeni bir teori veya bir siyasi program getirmek' maksadı gütmeyen Türk Kültürü ve Milliyetçilik eseri de yukarıda anlatılanları ispatlar şekilde; 'her memleketin kendine mahsus şartları içinde gelişmiş ve bir memlekette aldığı şekil çok defa bir başka yerdekiyle ihtilaf ve tezat halinde' görülen milliyetçiliğin, bir sosyal psikolog tarafından 'kültür meselesi' olarak ele alınmasından ibaret muhtelif makalelerden oluşmuştur."(Yıldız, 1998, s.27).

"Güngör, Türk Milletini kültürü ve sosyal yapısı üzerinde temellenmiş bir milliyetçilik anlayışını savunmaktadır. Esasında Erol Güngör tam bir Kültür Milliyetçisidir. O'na göre 1970'lerde moda olmaya başlayan Atatürk Milliyetçiliği ile Türk Milliyetçiliği de farklı şeylerdir. Atatürk Milliyetçiliğinin şahsi sempatiler ve hissi reaksiyonlar üzerinde bir sistem kurmaya çalıştığını, halbuki bunun mümkün olmayacağını, Türk Milliyetçiliğinin ise Türk cemiyetinin geçmişinde ve bugününde derin izlerin bulunduğunu ve Atatürk'ün de, bu köklü hareketin içinde yetişmiş insanlardan birisi olduğunu savunmaktadır." (Vayni, 2014, s.36)

"Erol Güngör, Türk fikir hayatının geleneğine uyarak özellikle Ortadoğu gazetesindeki başyazılarıyla etkinlik sahasını artırmış ve bu sayede Türk Kültürü ve Milliyetçilik adlı eseri yetmişli yılların en etkili kitaplarından biri olmuştur." (Kayalı, 1994, ss.20-21) "Özellikle yetmişlerin siyasi çatışma ve şiddet ortamında bir 'iç harp ideolojisi'⁸ haline gelen milliyetçiliğin, Gökalp-Turhan geleneğinden gelen sosyal bilimler kavramlarıyla serinkanlı analizler yapabilen istisnai örnekleri arasında yer almıştır." (Yılmaz, 2009 s.650).

Erol Güngör'ün geleneklere yoğun şekilde bağlı kalması, ilk bakışta kendisi üzerinde muhafazakarlık algısı oluşturmaktadır. Kavramsal olarak; "geleneksel yaşama ve çalışma biçimlerinde meydana gelen kopuşlara, köklü değişikliklere karşı doğal(kendiliğinden) ve/ya da kültürel güdülenme yoluyla oluşan direnme eğilimi" (Ergil, 1986, s.269) anlamı çerçevesinden bakıldığında bu algının çok da yadırganmayacağı ortaya çıkmaktadır. Ancak Güngör'ün eserlerinde modernleşme vurgusu dikkate alındığında önemli derecede bir modernist olduğu açığa çıkmaktadır.

"Erol Güngör, Türk milliyetçiliği içinde Gökalp-Turhan geleneğini devam ettiren ve bu geleneği daha demokratik, İslam ve Osmanlı kültürü ile daha barışık şekilde Muhafazakâr ve liberal renklerle yeniden kuran bir isimdir. Bu geleneği devam ettirdiği gibi mesela Gökalp'in anti-Osmanlı ve siyasete bağımlı düşüncelerini eleştirirken, Turhan'dan da pozitivist bilim anlayışından uzak olmasıyla ve İslam kültürünün daha içinden konuşmasıyla ayrılmaktadır." (Yılmaz, 2009, s.657). Aynı zamanda da Gökalp'in Türkleşmek İslamlaşmak ve Muasırlaşmak projesinden Osmanlı karşıtlığını ayıklayarak uyarılma çabası içerisindedir.

3.2.3. İslam ve Din

Erol Güngör'ün İslam ve din ile ilgili görüşlerini ele alan yazılarının büyük çoğunluğu "İslam'ın Bugünkü Meseleleri" kitabında bulunmaktadır. Öncelikle belirtilmelidir ki kitabın önsözünde Güngör, İslam'ın politik arenadan çıkarılması gerektiğini ve meselenin medeniyet çerçevesinde

⁸ Bu kavram için bkz: (Çalık, 1999, s.11)

değerlendirilmesi gerektiğini ve bu medeniyet çatışmasında mutlaka zafere ulaşması gerektiğini vurgulamaktadır (Güngör, 2010).

Güngör'e göre "Bugünün Müslüman aydını, Batının kıymetini takdir etmekle birlikte onun her şey demek olmadığını düşünebiliyor; Batı karşısında daha soğuk kanlı, daha objektif bir tavır takınma imkanına sahip bulunuyor" (Güngör, 2010, s.22). Bu tespite göre Müslüman aydın; kendi değerlerinin farkında olan ve bu değerlerden vazgeçmeden Batı'nın iyi taraflarını görebilen ve almaya gayret eden aydınlardır.

"Müslüman aydınlar kendilerinin mazideki katkılarını da kabul etmek zorundadırlar. Çünkü İslamiyet, ilmi teşvik ettiği halde Müslümanlar cehalet içinde kalmışlardır. İslamiyet adaleti emrettiği halde, Müslümanlar birbirlerine zulüm ve taaddi etmişlerdir. İslamiyet, sadelik ve kanaatkarlığı emrettiği halde Müslümanlar lüks ve israfa meyletmişlerdir." (Güngör, 2010, s.28). "Müslümanların medeniyetlerini daha ileriye götürmeleri gerekirdi. Çünkü batıdaki fen ilimleri ile elde edilen bilgilerle ilahiyatta öğretilenler çatışabildiği halde; İslam tarihinde ve Türk tarihinde böyle bir çatışma olmamıştır. O halde niçin İslam dünyasındaki akli ilimler gerilemiştir?" (Aydın, 1998, s.150)

Erol Güngör'ün sıklıkla cevap aradığı bu soruların cevabını İslam Medeniyetinin öncelerde yaşamış olduğu çöküntülerde özellikle de Moğol istilasında arar (Güngör, 2010, s.39).

Güngör, medreselerin fonksiyonlarını yitirmesinin sebebini o zamanın aydınlarında arar. Yeni aydın zümresinin halktan kopuk ve gerekli çağdaş kültürü almayan insanlar olduklarını belirtir ve bu sürecin uzamasının medreselerin etkinliğine zarar verdiğini belirtir. Hatta bu sürecin de devam ettiğini söyleyerek üstü kapalı bir şekilde kendi zamanının ilahiyatçılarına da eleştiri yönlendirmiş olur.

"Batı dünyası dini mayadan yoksun olduğu için bugün tıkanma noktasına gelmiştir. Çünkü Hıristiyanlık büyük tahribata uğramış, bunun için Batı yeni ufuklar aramaya yönelerek Zen Budizm modasından uyuşturucu ilaç iptilasına kadar nice yolları bu modern toplumun insanı sıkıştıran kafesinden kurtulmak için denemektedir." (Güngör, 2010, s.51)

"İnsanı dünyanın yalnızlığından kurtarmak bilgi ile değil iman ile olur. Bu sebeple din hiçbir zaman ortadan kalkmayacaktır. Batı medeniyeti, getirdiği hoşnutsuzluklar dolayısıyla, insanları dine veya yarı-dini doktrinlere itecek bir toplum düzeni ve hayat tarzı yaratmıştır." (Vayni, 2014, ss.46-47). "İslamiyet'te maddi ve manevi diye ayırım yoktur. Bu nedenle de din ile dünya bir bütün halinde olmalıdır. Bu beraberlik kapitalizmin serbestçe at koşturmasını da gerektirmez. Çünkü İslam'a göre dünya hayatı ahiretin 'mezrası'dır. İslam'ın hakim olduğu yerde; sınıf mübadelesi, ırk kavgası, kölelik ve emperyalizm olmamıştır. Yani eşitliği vurgular. Camide eşit olan insan sokakta da eşittir. Batıda eksik olan da budur: İslamiyet'in denge felsefesi. Sadece insana değil topyekun cemiyete uygun bir yaşam biçimidir ve huzurun kaynağıdır." (Aydın, 1998, s.152). Bu açıdan bakıldığında İslam, Hıristiyanlıktaki gibi laik değildir.

"Laiklik bizde anlaşıldığı gibi devlet işleriyle din işlerinin ayrılmasını gerektiren bir kanun hükmü değildir. Onu bir inkılap saymak gerekirse, bu inkılap kanun maddelerinde değil, ancak insanların zihniyetlerinde olabilir. Yer yüzünde hiçbir kanun aptal bir insanı zeki yapamamıştır, hiçbir kanun cahil bir adamı bilgili kalamaz. Nitekim Türkiye devletinin laik olduğunu söyleyen anayasa maddesi de Türkiye'yi laik yapmış değildir. Kanunla tekke ve zaviyeler kapatılabilir, kabineden din işleri temsilcisi çıkarılabilir, resmi işlerde tanrı üzerine yapılan yemin kaldırılabilir, hatta kanunla ibadet bile yasak edilebilir, ama kanunla insanlar objektif düşünceye, yani laikliğe alıştıramaz. Kanun bu işi yapabilseydi, önce kanun temsilcisi durumunda olanlar laikliği yahut objektif düşünmeyi öğrenirlerdi. Halbuki biz bu zihniyet hatasına halktan daha çok aydınlarda rastlıyoruz." (Güngör, 2011, s.386)

“Türkiye’de din ve devlet birbirinden ayrılmış değildir; din işleri devletin elindedir; yani Başvekilliğe bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülür. Bu hadise din ile siyasetin karıştırılması demektir.” (Güngör, 2011, s.387)

“Laikliği ihlal edenlere ağır cezai müeyyideler olmasının yanında, din hürriyeti de teminat altındadır. İdareciler, inançla, inanca ait objektif bilgi arasındaki farkı anlamış değillerdir.” (Güngör, 2011, s.387)

Güngör, İslam’ın Bugünkü Meseleleri adlı eserinde, çağımıza hakim olan Batı dünyası ve onun temsil ettiği medeniyet karşısında İslam dünyasının bugüne kadar "gelenekçi" topluluklar arasında yer aldığını ve bu toplulukların çoğunun modernleşme sorunu üzerinde durduklarını ifade eder. Bu tartışma henüz bitmiş değildir. Artık modernleşme ya da Batı modelini iktibas etmek mesele olarak görülmemeli, onunla kültür alışverişinde bulunmanın özellikleri üzerinde durulmalıdır (Sözen, 2009, s.209). Bu bağlamda İslami Uyanışı belirleyen olguları şu şekilde sıralamıştır: Birincisi, gelişmiş ülkelerin İslami politikalar karşısında daha hassas olduğudur. İkincisi, İslam’a alternatif gösterilen ideolojilerin iflasıdır. Üçüncüsü, İslam’ın devamlılığıdır. Dördüncüsü, İslam geleneği bir durgunluk içine girmemiştir. Beşincisi, medrese-tekke veya Avrupalı tabiriyle Ortodoks(Sünni) Müslümanlık-sufilik anlayışlarının geçmişte oynadığı önemli roldür.⁹

İslamın bir diğer önemli meselesi de hukuktur. İslam dünyasının hukuk konusunda geri kaldığını da vurgular.

“İslam hukukunun ticaret, borçlar, ceza hukuku sahalarında, aynı zamanda usul hukuku konusunda yerini Batılı hukuk sistemlerine terk etmesi, bütün bu sahaların İslam cemiyetinin takip edemediği, kontrol edemediği ancak peşinden yetişmeye çalıştığı birtakım süratli değişmelere uğraması yüzündendir.” (Güngör E. , İslamın Bugünkü Meseleleri, 2010, s. 95) “Ticaret, borç ve ceza hukuku gibi alanlardan ziyade özel hukuk alanlarında(aile, miras) yapılan değişiklikler uyumsuzluklar ortaya çıkarmıştır. Bu karmaşıklığın nedeni ise; İslam hukukunun terk edilmesi değil, geleneksel toplumun sarsılmış olmasıdır.” (Sözen, 2009, s.210)

Güngör’e göre “dine uygun hukuk” ile “dini hukuk” birbirinden ayrı şeyler olduğunu ifade eder ve ekler: “Bir hukukçunun şu veya bu meselede İslam hukukunun hükümlerine itibar edilmesini istemesi, devletin temel nizamlarını din esasına oturtmak anlamına gelmez.” (Güngör, 2010, s.110)

Güngör’e göre İslam dünyası kendine mahsus kurallarla sosyal ve ekonomik sorunları çözebilecek kapasitededir. Ancak asıl mesele İslam dünyasında milli-islami tezleri üretecek aydınların olmamasıdır (Güngör, 2010, ss.144-145).

İslam ülkelerinin meselelerinin çözülmesi için halifeliği tekrar yorumlayan Güngör, öncelikle İslam ülkelerinin kendi istiklallerini kurmaları ve daha sonra bu ülkelerin halife etrafında toplanarak birlik oluşturmaları fikrini öne sürmüştür. Bugün demokratik ortamdan uzak İslam ülkelerinin ümmet birliği ortaya koyamayacağını açıkça belirtmektedir. Önemli olanın tek devlet değil, İslam devletlerinin birbirleriyle ilişkileri olduğunu vurgulamaktadır (Güngör, 2010, s.181).

“Güngör için halifelik, Gökâl’ın düşüncesinde olduğu gibi, İslam ittihadını belirlemek için her yıl toplanan bir ‘müderisler kongresi’ şeklindedir. Bütün İslam ülkelerinin din alimlerinin bir araya gelip, İslam’ın kültürel meseleleri hakkında karar almaları, yayın yapmaları ve böylece İslam ümmetinin uyanık bir dimağa sahip olması fikrine, Muhammet İkbal’de ve Fazlurrahman’da rastlanır.” (Sözen, 2009, s.211)

⁹ Bu özelliklerin daha detaylı anlatımını (Güngör, 1986) dan aktaranlar: (Sözen, 2009, s.209) ve (Vayni, 2014, s.48)

Güngör'ün İslam ile ilgili bir diğer eseri de "İslam Tasavvufunun Meseleleri"dir. Bu eser aslında İslamın Bugünkü Meseleleri eserinin devamı niteliğindedir. Kitabın takdim kısmında İslamın Bugünkü Meseleleri eserinde tasavvuf konusunun eksik kaldığını ve bu nedenle de yeni bir eser kaleme aldığını söyler (Güngör, 1996).

"Tasavvuf İslam mistisizmin adıdır." Tasavvufa dair bu tanımlama ile başlayan eserde, Güngör, kitabının amacını tasavvufa dair bilgi vermek değil, ona ait meseleleri ele almak olarak açıklar (Güngör, 1996, s.9).

Güngör'e göre İslam tasavvufu, batıdaki mistisizm ile bağdaştırmaya çalışır. Ancak felsefi mitsizimden de farkı olduğunu söyler. O'na göre tasavvuf deyince akla: "Belli bir hayat tarzı ve bu hayatı yaşayan insanlar gelir. Onların bu düşüncesi aslında gerçeği yansıtmaktadır. Çünkü İslam mistisizminin belirgin bir özelliği bir felsefi düşünce sisteminin savunmasını yapmak değil, dünyaya karşı belli bir tavır takınmak ve bu tavra uygun bir hayat yaşamak olmuştur." (Güngör, 1996, s.17)

Güngör, İslamiyet olan ilgiyi tasavvufa bağlar ve dine yönelmenin dini normlar ile mi yoksa tasavvuf ile mi olduğunu sorar. Ayrıca, İslam cemaatinin sefalet düşmesindeki sebebin tasavvuf olmadığını, bilakis tasavvufun bu sorunlara çözüm aramak amacı ile ortaya çıktığını söyler ve çözüm olmadığını da ekler (Güngör, 1996, ss.172-178).

İslamcı-geç kitlelerin sahip buldukları büyük potansiyeli tasavvuf girdabına heba etmemeleri tehlikesine karşı bizleri uyanık olmaya davet eden Güngör, "Gençler arasındaki tasavvuf temayülü menşe itibarıyla reformcu motivlere dayanmaktadır. Bunlar İslamiyeti kendi nefislerinin selamete çıkaracak bir cankurtaran simidi gibi değil, fakat sosyal ideallerini gerçekleştirebilecek olan bir rehber olarak görmektedirler." (Güngör, 1996, s.179). Ancak, tasavvufta yer alan şeyhe bağlılık ve batıl iktidarlar olgusunun günümüzde önemini yitirdiğini söyleyen Güngör, aynı zamanda bu reformcu gençliğin tasavvufa yönelmesinin sebebinin de şöyle açıklar: "Bizim kanaatimizce bu ilgi, yukarıda açıkladığımız tarzda, dinin fazla formalist görünmesi ve manevi ihtiyaçlara adeta kapalı bir hale sokulmuş olması yüzündendir. Binaenaleyh tasavvufa meyleden genç, İslam dini içinde kendine özel bir yer seçmiş değildir, doğrudan doğruya böyle bir din anlayışı içindedir." (Güngör, 1996, s.180)

Bu potansiyeli heba etmemek için onu en çok ihtiyaç duyulan istikamete çevirmenin gerekli olduğunu ve bu istikametinin de "içtihad" olduğunu söyler. İçtihad meselesini ise uzmanlarına bırakır (Güngör, 1996, ss.180-182).

İslam tasavvufunun Hint felsefesinden ve Yunan mitolojisinden unsurlar taşıdığını söyler ve buna dair örneklendirmeler yapar. "Hıristiyan mistisizmi, Yunan mistisizmi, Hindu mistisizmi gibi İslam mistisizmi de vardır ve biz buna tasavvuf diyoruz." (Güngör, 1996, s.15) Güngör'ün bu mistisizimler arası etkileşimleri ile ilgili olarak da birtakım çıkarımlarda bulunmuştur. "Kültür temasları ve alışverişleri dünyanın her yerinde ve çağında görülmüştür; hiçbir cemiyet bundan kaçamaz. Kısacası, başka sistemlerden birtakım unsurların İslam cemiyeti bünyesi içinde yer alması hem sosyal bir zaruret, hem dini bir cevazın neticesidir." (Güngör, 1996, s.51)

3.2.4. Tarih

"1960'lı ve 1970'li yıllar, hızlı sanayileşme ve ondan da hızlı şehirleşme yüzünden sosyal değişmeyi hızlandırmış ve çeşitlenen siyasi akımlar kendi açılarından tariha bakmaya başlamışlardır." (Yılmaz, 2009, s.655)

"Güngör, Karl Manheim'in 'İnsan, cemiyetin sosyal ve tarihi yapısı hakkındaki en vazih görüşe ya o cemiyet içinde yükselirken, ya da düşerken ulaşır' sözüne atıf yapmakta ve tarihin objektif bir nazarla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır." (Yıldız, 1998, s.39)

“Türk tarihi büyük bir tarihtir. Bu büyüklük bizim için kuvvet kaynağı olabileceği gibi zaaf kaynağı da olabilmektedir. Büyük tarih, karşılaşılan meseleler karşısında bir yandan yılmayacak bir milli şahsiyet verirken, bir yandan da geleceği görmemizi engelleyecek şekilde gözlerimiz kamaştırıyor ve bizi gerçeklikten uzaklaştırır.” (Yılmaz, 2009, s.655)

“İnkılapçılar tarihimizden nefret edip onu küçük görürken, gelenekçiler de tarihten kalan şeyleri devam ettirmek istemektedirler. Ancak gelenekçilere, geçmişte yaşanan bir olay ya da müessesenin bugüne olduğu gibi aktarılmasında gerektiği gösterilmelidir. Yeni hayat içinde bazı unsurların yeni bir anlam kazanacağını, bazen de kaybolacağını kabul ederek geçmişe bakmak daha sağlıklı olacaktır.” (Yılmaz, 2009, s.655)

Güngör’e göre: milliyetçilik, esas itibariyle tarih hakkında bir yorum ve bu yoruma bağlı olarak öngörülen pratiklerden ibarettir. Millet ile tarih arasındaki ilişki milliyetçilik için iki açıdan önemlidir. Milletin eskilerden beri getirdiklerinin objektif birer tespiti ve tarihin subjektif olarak taşıdığı ehemmiyettir. Millet mensuplarının tarih hakkında düşüncelerinden müteşekkil “tarih şuuru”, milli şuurun da temelidir (Yılmaz, 2009, s.656). Türkiye’de inkılapçılar gerçek tarih ve sosyal zeminden kopuk bir tarih yaratma gayretine düşmüşlerdir. Bu ise tersi bir etki yaratmıştır.

3.2.5. Aydınlar

Erol Güngör’ün aydınlar ile ilgili düşünceleri Ortadoğu ve Millet gazetesinde yayınlanan yazıları dışında kalan yazılarının derlendiği Sosyal Meseleler ve Aydınlar isimli eserinde ortaya çıkmaktadır.

Erol Güngör, kitabın “meselelerimiz ve aydınlar” kısmında bir araya getirilen yazılarında, ilk önce Türkiye’de mevcut aydın/entelektüel durumunu ele almakta, daha sonra da bir aydının sahip olması gereken özelliklere değinmektedir. İlk başta ülkemizi o dönem itibari ile geri kalmış bir ülke olarak tanımlamakta ve bizim aydınlarımızı da geri kalmış aydınlar olarak tasvir etmektedir (Güngör, 2011, s.280).

“Bu aydın tipi, ileri memleketlerdekilere kıyas edilirse, cemiyetteki rolünü ifa edebilmesi için gerektiren birçok kabiliyetlerden, bilgilerden ve hepsinden daha önemlisi, kendi eksikliklerini anlayabilecek bir zihin seviyesinden mahrumdur.” (Güngör, 2011, s.280)

“O, cehalet ile bilgi arasındaki yolun yarısında kalmıştır. Edindiği yarım bilgiler yüzünden çok defa yanlış muhakeme yürüttüğü için, meseleleri mantık ve akliselimle düşünen okumamış insanlardan daha geri bir seviyededir; buna rağmen formel kıymetleri ön planda tutan iptidai cemiyetlerde diploma vs gibi hakiki kıymeti daima şüpheli olan bu vasıtalar sayesinde yüksek mevkiler işgal eder. Kendi seviyesini bu okumamış kalabalıkla mukayese ettiği için ekseriya rahatlık ve huzur içindedir.” (Güngör, 2011, s.280)

“Memleketimizde ihtiyaç duyulan aydın (burada aydın kelimesiyle memleketin entelektüel elitini teşkil eden insanları kastediyoruz) kadrosunu dolduramadığı için, elindeki zayıf kadroyu her türlü ihtisas mevkiinde çalıştırma yoluna gitmektedir. Bu da yetmediği takdirde acele kurulmuş bir takım eğitim müesseselerinden yarım bir tedrisatla mezun ettiği insanlarla memleketin aydın kadrolarını doldurmaya çalışmaktadır.” (Güngör, 2011, s.281)

“Diploma ve mevkiin verdiği üstünlük duygusu, bazen sathi başarılarından doğan boş gururla büsbütün tehlikeli hale gelir. İşin bu safhasında asıl zararı gören bu yarı aydınlar değil, fakat cemiyettir; zira doğruluğu hiç tahkik edilmeyen malumat (bilgi değil) kırıntılarına dayanılarak verilen hükümler, geri kalmış aydınlara göre hakikatin ifadesinden başka bir şey değildir.” (Güngör, 2011, s.282) Bu durumdan doğan zararlar da genelde kararda değil tatbikatta ararlar.

“Geri kalmış aydın, cahil halkın kendisini anlayamadığını zannederek bu boş ve geniş hayaller içinde yaşamaya devam eder. Fakat bir gün hakikatle karşılaşması mukadderdir, asıl felaket bundan sonra başlar.” (Güngör, 2011, s.282)

“Şu veya bu şekilde ileri Batı ülkelerine gidenler bu felakete tanık olur. Bunun sebebini ise medeniyette değil kültürde arama yoluna giderler. Kendilerine olan itimadı da kaybederler.” (Güngör, 2011, s.282)

“Hakiki seviyesini ölçebileceği bir durumlar karşılaşan bazıları da hayranlık yerine bu durum karşısında duyduğu eziklikten ötürü düşmanca tavır sergilerler. Kendi seviyelerini düzeltmek gibi zor bir işe katlanmaksızın mevkiilerini ve itibarını koruyabilmek için her vasita ile bu yeni ortaya çıkanları sindirmeye, ezmeye çalışırlar.” (Güngör, 2011, s.282)

“Bir zamanlar İran Üniversitesi’nin alaylı hocaları, Avrupa’da doktora yapmış öğretim üyelerini saf dışı edemeyince, senato toplantısında oy çokluğu ile kendilerini de doktor ilan ederek aşağılık duygusundan kurtulmuşlardı.” (Güngör, 2011, s.283)

“Geri kalmış veya az gelişmiş aydın olmanın tipik tezahürlerinden biri de, siyasi tercihlerde ortaya çıkmaktadır. Dikkat edilirse, gelişmemiş memleketlerde aydınların daha çok devletçilikten sosyalizme ve komünizme kadar giden bir istikamete yöneldikleri görülür. Bu tercih, ayakta kalabilmelerinin tek alternatiftir; zira kabiliyet ve rekabetin hüküm sürdüğü mesleklerde muvaffak olmak imkansızdır.” (Güngör, 2011, s.283)

“Geri kalmış memleketlerin kalkınma yoluna girmesi, bir bakıma bu geri kalmış aydın sultasının yıkılması demektir. Ne gariptir ki, yine geri kalmışlığın bir eseri olarak, ilerilik sloganları da yine hep bu yarı-aydın, yarı-cahillerin ağzında kalmakta, modernizmin temsilcisi olarak ortaya onlar çıkmaktadır.” (Güngör, 2011, s.282)

Memleketteki mevcut aydınların uzun tasviri ve eleştirisinden sonra, Erol Güngör, bir diğer yazısında aydın olmanın gereklerini ele almıştır.

“Bir aydın ile ‘sokaktaki adam’ tipi arasındaki en büyük fark, her ikisinin hadiseler ve bunlar arasındaki münasebetlere bakış tarzında belirir. Vasat insan, kendi hayat tecrübesinin kazandırdığı bilgiler ve bu bilgiye dayanan sezgilerle etrafındaki insanları ve hadiseleri anlamaya çalışır. Hadiseler vuku bulduktan sonra görünüşün arkasında nelerin cereyan ettiği yahut hangi hadiselerin hangilerine sebep olduğunu bulmak ne vazifesidir, ne de imkanları dahilinde bir iştir.” (Güngör, 2011, s.298)

“Aydını ise halktan ayıran taraf, her şeyden önce farklı ve ileri seviyedeki bilgiyi kazanabilecek bir zihni terbiye ve düşünme metodu kazanmış olmasıdır. Bir hadise karşısında ‘Bu nedir?’ sorularını sormak yerine, halktan farklı olarak, sebep-netice münasebeti bulmaya çalışarak objektif realiteyi kavramaya çalışır. Halkın dünyası inançlara ve kanaatlere dayandığı halde, aydının dünyası ispat ve tahkik mevzuu olan bilgilere dayanır.” (Güngör, 2011, s.300)

“Aydın, ‘niçin’ sorularını sorduğu için bizi hali hazırda yaşamaktan kurtarır ve gelecek hakkında sağlam tahmin kazandırır. Bilgisinin her problemi çözeceğine inanmaz, hatta araştırdığı ve ispat mevzuu yaptığı konulardaki bilgisine bile tam güvenmez.” (Güngör, 2011, s.300)

Aydınların, halktan ayrı olması gerektiğine dair fikirlerini paylaştığı “Aydınlara Hitap Etmek” isimli yazısının sonunda ise yazılarının dilinin ağır olduğuna dair eleştirilere cevap vermiş ve bu tez üzerinden önemli çıkarımlarda bulunmuştur.

“Aydınlar kendi meseleleri için başkalarından muska bekleyeceklerse, onları vasat vatandaş tipinden ayıran tarafları nedir? Okuma-yazma bilmeleri mi, halktan ayrı yaşamaları mı, ceplerindeki

para mı, yoksa soylarındaki asalet mi? Tartışmanın bu noktasında şöyle bir eleştiri gelmekte: yazılarımızı aydınlar bile zor anlıyor, daha basit yazmak mümkün değil mi?” (Güngör, 2011, s.301)

“Eğer bir memlekette aydınlar varsa, onlara halk ağzıyla hitap etmek bir nev’i hakaret olur ve hiçbir aydın bu basitliği hoş göremez. Türkiye’de entelektüel seviyenin nerelerde olduğunu biz pek ala biliyoruz, ama biz bu seviyenin hep aynı kalmasının bir felaket olacağını da biliyoruz.” (Güngör, 2011, s.301)

“Söylediklerimiz anlayan aydınlar varsa, bir hizmet yapmış olacağız; eğer böyle bir zümre yoksa yahut yetiştirme imkânı da bulunmuyorsa, Türkiye’ye şimdiden elveda diyelim ve kurtuluş ümidi ile kendimizi aldatmayalım.” (Güngör, 2011, s.301)

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Gerek yaşadığı dönemde gerekse de sonrasında fikirleri ve yazıları ele aldığı konular itibariyle derin etkiler yaratan Erol Güngör, yaşadığı dönemde ön planda olan sosyal meseleler hakkında fikirlerini açıkça beyan etmekten geri durmamıştır. Kültür, modernleşme, milliyetçilik, islam ve din, aydınlar ve tarih gibi o dönemde hem dünyada hem de Türkiye’de üzerine yoğun tartışmalar yapılan kavramlar hakkında oldukça fazla sayılabilecek eserler üretmiştir. Böylece hem sonraki nesillerin bu konular üzerine düşünmesini sağlamış, hem de bu konular hakkında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara kaynak zemini oluşturmuştur. Erol Güngör’ün adı geçen kavramlar hakkındaki düşünceleri gerek kavramlarla aynı ismi taşıyan eserlerinden, gerekse de diğer eserlerinde yer alan yazılardan derlemek suretiyle çalışmamızda ele alınmıştır.

1950’lerden sonra hızla sanayileşen ve sanayileşmenin bir çıktısı olarak da kentleşen Türkiye’de ideolojik akımlar çeşitlenmeye başlamıştır. Bu akımların önemli bir tanesi milliyetçilik akımı idi. Tam bu dönemlerde sosyal bilimci ve fikir adamı olarak çalışmalarını sürdüren Erol Güngör Milliyetçi kanatta yer almıştır. Erol Güngör kendinden önceki milliyetçi aydınların aksine sanayileşmeye karşı değildi. Aksine onun gerekli bir şey olduğuna inanıyordu. Çünkü O’na göre modernleşme sanayileşmeyi kaçınılmaz kılmaktaydı. Sanayileşme Türkiye’de uygulanan ve kendisinin son derece karşı çıktığı mecburi kültür değişmelerine engel olacaktı. Bu mecburi kültür değişmelerine ön ayak olan bürokrasinin etkisini kıracağına inanmaktaydı. Sanayileşmenin etkisi ile demokratik ortam gelişecek ve serbest kültür değişmeleri gerçekleşecek, sosyal bilimlerin de yardımı ile Milli bir Türk Kültürü oluşacaktı. Onu milliyetçiliğin propagandasını yapan bir düşünür olarak değil, modernleşmeci, kültür değişmeleri öncülüğünde, demokrasi eşliğinde ve tarihin öncülüğünde güçlü bir Milli Türk Kültürü savunucusu olarak okumak gerekmektedir. Bunu yaparken de milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı taraflarını da kullanmaktaydı. Güngör, İslam ve tasavvuf konusunda da çağının aydınlarından farklı düşünmekteydi. O’na göre İslamın sorunlarının sebebi Müslüman aydınlardır. Laikliğin de tanımında ve tatbikinde sıkıntılar olduğundan bahseder. Aynı zamanda tasavvufun da yanlış yorumlandığına değinir. Meselelerin birçoğunun sebebini aydınların tutumuna bağlar ve aydınların da nasıl olması gerektiğine dair tespitleri de bulunmaktadır. Medeniyet, kültür, milliyetçilik, İslam ve din konularında kaleme aldığı yazılar günümüze ışık tutmaktadır. Erol Güngör, geçmişte bu konularda yazılanlardan yararlanan, hatta onları sorgulayan ve üzerine eklemeler yaparak günümüze taşımaya çalışan bir aydındı. Erol Güngör’ün kendine has tarzı ile ortaya koyduğu eserler Türk sosyal bilim hayatına daha uzun yıllar ışık tutacağı açıktır.

Çalışmamız, içerisinde geçen kavramlara ilişkin detaylı çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için Erol Güngör’ün söz konusu kavramlar ile ilişkisine dair başlangıç seviyesinde bilgiler içermesi açısından önem taşımaktadır. Adı geçen kavramlar ve bu kavramların Türkiye’deki varoluş süreçleri açısından detaylı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede de; kültür, milliyetçilik, İslam ve din kavramları üzerine detaylı çalışma yapmak isteyen araştırmacıların bu kavramları Erol

Güngör üzerinden de okuması ve bu bakış açısına göre çalışmalarını şekillendirmesi, kavramların bağlamları ile beraber anlamlandırılmasında önemli rol oynayacaktır. Çünkü Erol Güngör, kavramları yukarıda da bahsettiğimiz üzere dönemin şartlarına bağlı kalmayıp, geçmişten gelen birikimleri ile bir bütün olarak ele almıştır. Ayrıca günümüz araştırmacıları söz konusu kavramları ayrı ayrı derinlemesine analiz etme girişimlerinde de Erol Güngör'den faydalanmaları çalışmalarını açısından katkı verici olacaktır. Çünkü Erol Güngör söz konusu kavramları sadece salt birer başlık olarak ele almamış, fikirlerini beyan ederken veya bir başka konuda açıklama yaparken de bu temel kavramlar hakkındaki fikirlerini ön planda tutmuş ve yansıtmıştır. Bu ise kavramların Erol Güngör tarafından sadece tanımlanmadığını, anlamlarının içselleştirildiğini vurgulayarak çalışmacılara örnek teşkil etmektedir. Araştırmacıların, bu veya buna benzer kavramlar üzerinde detaylı araştırma/çalışma yapmaları süreçlerinde tıpkı Erol Güngör gibi kavramların bağlantılı olabileceği alanlar ve bağlamları ile birlikte detaylı olarak ele alınması, bu amaçla da içselleştirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede; çalışmamızda geçen kavramların dayandığı sosyal meselelerin geçmişte bu meseleler hakkında yoğun çalışmalar yapmış düşünür, araştırmacı, aydın ve yazar gibi kişiler üzerinden daha detaylı incelenmesi önerilir. Başlı başına bu terimler üzerine çalışmaya dahi önemli şahsiyetlerin her türlü eserinin bu kavramlar çerçevesinden incelenmesi de ayrıca önerilir. Böylece adı geçen kavramların yarattığı etki ve kişilerin bu kavramları içselleştirme durumları daha anlaşılır olacaktır. Son olarak tarihte sosyal meselelere yön vermiş kişilerin kavramsal çerçevelerinin karşılaştırmalı olarak araştırılıp çalışmalara konu olması da ayrıca önerilir.

5. Kaynakça

- Alkan, A. T. (2000). Halefi olmayan bir bilim adamı: Erol Güngör. *Doğu-Batı*, (11), 159-163.
- Alptekin, M. Y. (2008). Erol Güngör. Ç. Özdemir (Ed.), *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) II* içinde (ss. 425-433). Phoenix.
- Aydın, M. (1998). Prof. Dr. Erol Güngör ve İslam'ın bugünkü meseleleri. A. Sevgi (Ed.), *Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Armağan* içinde (ss. 148-157). Selçuk Üniversitesi.
- Çalık, M. (1999). *Teorik Denemeler*. Cedit.
- Ercan, G. S., & Danış P. (2019). Söylem, söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi: Tanımları ve kapsamı. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (6) 2, 527-552
- Ergil, D. (1986). Muhafazakâr düşüncenin temelleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41 (1-4), 269-292.
- Ergüç, V. (2013). *Türkiye'de Muhafazakâr Milliyetçilik: Erol Güngör Örneği* (Tez No.339084), [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güler, G. (2012). *Erol Güngör: Hayatı, düşünceleri ve eserleri*. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı.
- Güngör, E. (2010). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak* (6. baskı). Ötüken.
- Güngör, E. (2011). *Sosyal meseleler ve aydınlar* (7. baskı). Ötüken.
- Güngör, E. (1996). *İslam Tasavvufunun meseleleri* (6. baskı). Ötüken.
- Güngör, E. (2010). *İslam'ın bugünkü meseleleri* (12. baskı). Ötüken.
- Güngör, E. (1994). *Kültür değişmesi ve milliyetçilik* (8. baskı). Ötüken.
- Güngör, E. (1995). *Türk kültürü ve milliyetçilik* (11. baskı). Ötüken.
- Güngör, H. (1998). Erol Güngör'ün hayatı, ilmi ve fikri şahsiyeti. A. Sevgi (Ed.), *Prof. Dr. Erol Güngör anısına* içinde (ss. 107-112). Selçuk Üniversitesi.
- Güngör, Ş. (1996). "Erol Güngör". *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, XIV. 305–307

- Kayalı, K. (1994). *Türk düşünce dünyası*. Ayyıldız.
- Kocabaşoğlu, U. (2007). Sunuş. U. Kocabaşoğlu (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık* içinde (ss. 13-17). İletişim.
- Lune, B., & Howard, B.L. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Çev. A. Arı) (4. baskı). Eğitim.
- Sökmen, C. (2016). *Aydınların iletişim ortamı olarak eski İstanbul kahvehaneleri* (2. baskı). Ötüken.
- Sözen, E. (2009). Erol Güngör. A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakarlık* içinde (ss. 204-211). İletişim.
- Turhan, M. (1980). *Garplılışmanın neresindeyiz*. (7. baskı). Yağmur.
- Vayni, C. (2014). *Türk düşünce hayatında Erol Güngör*. Akıl Fikir.
- Yıldız, H. (1998). Erol Güngör'ün hayatı ve eserleri. A. Sevgi (Ed.), *Prof. Dr. Erol Güngör'ün anısına* içinde (ss. 15-63). Selçuk Üniversitesi.
- Yıldız, M. A. (2015). Beyazıt'ta bir kültür ortamı: Küllük kahvesi. *Mavi Atlas Dergisi* (4), 96-107. <https://doi.org/10.18795/ma.45918>
- Yılmaz, M. (2009). *Erol Güngör. Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik* içinde (4. baskı, ss. 650-657). İletişim.